

'יש יד לקידושין או לא...!'. עיין בר"ן.

הנה קטע מתוך מאמר הג"ר רבי יוסף בלוך זצ"ל, הנקרא 'קדושת התורה' (ואלו דבריו האחרונים שאמר בישיבת טלו, ב"ט אלול תרפ"ט). במאמר זה מראה דוגמאות מסוגיות ומהלכות שונות, עד כמה ירדה תורה לסוף דעתו של אדם, לכחות נפשו הנעלמים, ולפיהן נקבעו הלכותיה. כל חוק אחר שנקבע על ידי בני אדם לצורך תיקון החברה ולמען הסדר המדיני, לא היה מדקדק בפרטים ופרטי דקים כל כך, התלויים בנבכי הנפש וברעת האדם.

'...הדברים תמוהים מאד – איך אפשר לתלות זה בזה, דאי אין יד לקידושין אז אמרינן ד'זאת חזאי' קאמר, אף על גב דמוכיח ד'זאת נמי' קאמר... ואם כן מה יתן לנו דין 'אין יד לקידושין' להעמיס בשביל כך בכוונתו ד'זאת חזאי' קאמר, ואם באמת דבריו אינם ברורים ואפשר לומר ד'זאת חזאי' קאמר, אם כן מה יועיל לנו אם נאמר ד'יש יד לקידושין' הלא מכל מקום ספק הוא איך היתה מחשבתו?

ועל כרחק ענין זה מתבאר לנו רק על פי הדרך שאמרנו; דהא דבעי הגמרא אי יש יד לקדושין או לא, לאו משום דמספקא לנו בכוונתנו, דודאי 'זאת נמי' קאמר ואין ספק אצלנו בזה. אלא הבעיה היא במידת גמירת הדעת הדרושה לפעול חלות בקידושין, דאינה דומה מידת ההחלטה שבלב המקדש כשמביע החלטתו בדיבור שלם וברור, למידת ההחלטה המובעת בלשון קלושה ובלתי ברורה. וזהו משום דטבע האדם הוא כי דבר המוסכם ומוחלט אצל בודאות גמורה, הוא מוציא החלטתו זו בלשון ברורה ומסוימה, ואם חסר בברירות מבטאו, אות הוא כי רצונו והחלטתו לא הגיעו לידי המידה השלמה, ואף כי הוא רוצה בדבר ומכוון לזה מכל מקום אין רצונו בהיר וחזק אצלו, ובשביל כך הוא מוציא בלשון בלתי ברורה ומסוימה. אמנם גבי נדרים חידשה לנו התורה שדי לנו מידת החלטה כזו המובעת בדיבור קלוש אבל בדין קדושין מסתפק הש"ס אי סגי במידת החלטה כזו דגמרינן מנדרים, או דלמא שאני קדושין מנדרים ובעינן החלטה גמורה המתבטאת בדיבור מפורט ומפורש, דאין יד לקדושין, ובזה יוארו לנו דברי הר"ן...! (מתוך שיעורי דעת כרך א' עמ' 04. שיחה זו נרשמה ע"י הר"ז בלוך)

*

'... ולפיכך בעינן ריבוי לידות, שאין מדת דיבור מבורר כמדת לשון רמוז שיש לו להמבטא להשמט ולומר לא נתכונתי לכך, ולפיכך אין גמר דעתו כל כך להיות זקוק לקיום הדברים ויודע שיש לו עדיין להשמט ממה שרמוז, ובגדר רבתה תורה ידות ובקדושין מבעיא ליה"'.
(מתוך חזון איש לתז.)

דף ז

'יש יד לצדקה... יש יד להפקר או דלמא אין יד להפקר? היינו צדקה... שאני צדקה דצדקה לא חזיא אלא לעניים אבל הפקר בין לעניים בין לעשירים'. כתבו התוס' שסתם מפקיר נכסיו, בשביל שיזכו בהם עניים הוא מפקיר, וזה באור השאלה 'היינו צדקה'.
ואף שלפי בית הלל אינו הפקר עד שיופקר לעניים ולעשירים (פאה ו,א), הרי מקור הדבר הוא משמיטה

שהפירות מופקרים לכל ומ"מ גילתה תורה שעיקר ההפקר בשביל העניים הוא והשביעת תשמטנה ונטשתה – ואכלו אביני עמך (ע' תרומת הדשן, תשו' חדשות נא).

וזה לשון הרמב"ם (נדריים ב,ד): 'ההפקר, אף על פי שאינו נדר הרי הוא כמו נדר שאסור לחזור בו'. וכתב תמהו איה מקור דבריו (ע' קצות החשן רעג,א) וכתבו (בית יוסף או"ח תלד; פרישה חו"מ רעג. וכבר קדמם המאירי בסוגינתו) שהמקור הוא בסוגינתו, שהגמרא משהו הפקר לנדר.

[מה שכתב הרמב"ם שאסור לחזור בו, הכוונה היא לחזור בו מדבריו, אבל לזכות שוב בנכסים בקנין – שפיר דמי (ע' בית יוסף חו"מ רעג). ולכאורה משמע שאילו לא היה זה כמו נדר, היה רשאי לחזור בו, והיינו מפני שלא נעשה קנין אלא שנתן רשות לכל ועתה חוזר ומנטל נתינת רשותו (וכ"ה באגרות משה יו"ד סוס"י קמז). ואולם בחו"א צדד לפרש כוונת הרמב"ם שאם אינו חוזר וזוכה, אסור לו להחזיק לעצמו כיון שהוא עכשיו של רבים, הרי אם מחזיק בו גזול את הרבים. וצ"ע הלא כשאומר 'הרי עלי להפקיר' לא מצינו שהוא עובר בבל תאחר כבצדקה הגם שהוא כעין צדקה – אלא נראה כיון שגם אם מפקיר רשאי לחזור ולזכות בו הרי שאין כאן משום הפסד הרבים אם אינו מפקיר שלא כבצדקה, וא"כ הכא נמי אם לא זכה בו אלא מחזיקו אין כאן הפסד הרבים שהרי זה כמשייר בנדרו שיוכל לזכות בו].

לאור דברי הרמב"ם כתב הבית-יוסף (או"ח שם), מוסברים דברי הר"ן (בפ"ק דפסחים) שאי אפשר לשלוח שליח לבטל חמץ, כשם שלא מועילה שליחות להפקר. ולדברי הרמב"ם אכן מובן מדוע אין שליחות בהפקר, שהרי אין קנין בהפקר אלא אמירה בעלמא כנדר ולכן אינו מועיל אלא במוצא פיו של בעל הממון עצמו.

צ"ע בדברי המלבי"ם (רות ב, טז) שבועז אמר לקוצרים להפקיר הצבתים ועי"כ תיפטר מתו"מ. ושם פועל שאני דידו כדי מעבירו. וצ"ע לפי"ז בביטול חמץ ע"י פועל.

בספר קצות החושן (רעג,א) הבין את דברי הרמב"ם שאכן ההפקר אינו עושה קנין ועדיין הוא שלו [אלא שאינו ברשותו], ותמה על כך מכמה מקומות. אחת הקושיות היא הלא הרמב"ם פסק בדין 'יד לצדקה' שהואיל ונשאר הרבה בספק – ספקו להחמיר (וכדעת הרמב"ן והרשב"א), ואילו ב'יד להפקר' פסק לקולא (וע' לח"מ נדריים ב,טז; פרישה רנה,א). ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קמז,ג) כתב להסביר שההפקר בראש וראשונה הוא ענין ממוני, שהחפץ יצא מרשותו, ורק מאחר שחל דין הממון, ממילא נוצרה אפשרות לעניים לזכות בו ונעשה כאן צד צדקה ומצוה [ולפי"ז מה שאין מועילה שליחות, צ"ל מטעם אחר ולא משום שהוא כנדר. ובבית מאיר (אה"ע קכ) כתב הטעם משום 'מילי לא מימסרן לשליח']. נמצא שתחילת הדין הוא על ענין הממון, וכיון שספק ממון לקולא הלכך לא חל ההפקר מפני הספק, וממילא אין כאן לתא דאיסורא כלל.

יש להעיר שאעפ"י שעיקר ההפקר הוא ענין ממוני, דומה הוא לנדר, שאף הנדר יש בו צד של ממון – ע' רמב"ן ר"ן ורשב"א להלן יא; ר"ן טז; תוס' סוטה יז. ועתוס' כתובות מו: ובמצפה איתן שם ועוד. וע' בית ישי (ע) דבר מחודש בגדרי קונמות. בגוף מחלוקת הראשונים בספק צדקה, האריכו רבות בספרי האחרונים. וע' שו"ת מהרי"ט כב; מתנה אפרים הל' צדקה ב ו; תומים פו סקי"ט; דברי יחזקאל ל; אג"מ יו"ד ח"א ג; חלקת יוסף רוב וספק' כג.

'מודה רבי עקיבא לענין מלקות שאינו לוקה'. מבואר כאן ובכמה מקומות (ע' להלן טו. סח. ועוד) שהעובר על נדרו כגון שאסר על עצמו הנאה ועבר ונהנה – לוקה משום לא יחל דברו. וכבר תמהו על דברי החינוך (תז) שכתב שאינו לוקה הואיל ואין בו מעשה.

כן תמהו בהגהות משנה למלך ומנחת חינוך. ובדוחק יש ליישב שסובר כדברי הערוך (ק"ם ב) שרבי עקיבא שאמר (במכות כא): המקיים כלאים בכרם לוקה, סובר לאו שאין בו מעשה לוקים עליו (וכן מבואר בדברי הראב"ד (כלאים א,ג) וכ"מ מרש"י מו"ק ב:), ובשיטתו אמר אביי שיש מלקות בבל יחל, משא"כ לדין דקיי"ל אין לוקים על לאו שאין בו מעשה [וסובר החינוך שכיון

שעיקר האיסור הוא חילול הדיבור, הגם שעובר בפועל ע"י מעשה, נחשב לאו שא"ב מעשה]. ואולם התוס' (בע"ז סד.) הוכיחו ששיטת תלמוד דידן שלרע"ק אין לוקים על לאו שאין בו מעשה (ע' בזה ביוסף דעת מכות כא:).

(ע"ב) 'נדהו בפניו – אין מתירין לו אלא בפניו'. הר"ן פירש הטעם משום החשד, שאם מתירים לו שלא בפניו, פעמים שלא ידע שהתירו ויבוא לחשוך את הנוהגים עמו התר שעוברים על הנידוי. וכתב לפי זה שכל שהודיעוהו מתירים לו שלא בפניו. ובדיעבד אפילו לא הודיעוהו – מותר. [והרא"ש כתב שלפי טעם זה אפילו בדיעבד אינו מותר, כדי שלא יזלזלו בנידוי חכמים כשיראו שנוהגים עמו התר ולא ידעו שהתירוהו].

והרא"ש פירש הטעם מפני כבודו של המנודה, ולכתחילה. ויש מפרשים כיון שנדהו בפניו אלים הנידוי יותר ואין לו התר אלא בפניו כעין שנידהו (פירוש שני בתוס').

זה שומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו... שם עניות מצויה. ועניות כמיתה... ותניא כל מקום שנתנו חכמים עיניהם – או מיתה או עוני'. פשט הדברים שבא לסייע לכך שהעוני שקול כמיתה. ולפי שהזכרת השם לבטלה חמורה כל כך שגורמת עוני או מיתה, החמירו בה יותר מבשאר עוברי עבירה ואמרו שאם לא נדהו השומע יהא בנידוי (ראשונים).

והוסיף המהר"ל מפראג (תפארת ישראל לט) לבאר הקשר הדברים, שכיון שכל מקום שהזכרת השם מצויה – עניות מצויה, והעניות הרי היא כמיתה – לכן יש לנדות את המזכיר שם שמים לבטלה שהרי גם הנידוי נחשב כמיתה [כמו שאמרו: 'שמתא – שם מיתה]. ועל כך הביאו שכל מקום שנתנו חכמים עיניהם וכו' – שהנידוי אף הוא נתינת עיני החכמים בו. (עיי' שם דברים נשגבים בהסבר הקשר שבין הזכרת ש"ש לבטלה לעניות).

א. לכשתבונן נראה כי המשותף לאותם ארבעה החשובים כמת שמנו חכמים – כולם חסרים בקשריהם עם הוולת, ביחוד ביכולת הנתינה הטבועה בכל אשר בו נשמת חיים; הסומא אינו רואה את צרכי זולתו ואף מוגבל ביכולתו לעזרם; הערירי אינו שופע חסד ורחמים על צאצאיו; המצורע – בדול הוא מעמו ובדד ישב; העני מוגבל בעשיית הצדקה מממונו. אף המנודה הרי הוא כמת שאינו יכול להשפיע מאומה לסביבתו, לא בגופו לא בממונו, לא למשפחתו ולא לאחרים.

הוא אומר: אין קרובים 'חיים' אלא אלו המחיים אחרים. ואילו זה שאין בו כדי להחיות – 'מת' הוא.

ב. יש להוסיף על הסבר המהר"ל, שמהלשון 'שכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות מצויה' משמע שלא רק המזכיר עצמו ניוזק אלא גם סביבתו מתקללת [וכמו במידה טובה שנאמר 'בכל המקום אשר אזכיר...']. ועל ידי נידוי המזכיר בכך שקובעים שאין מקומו עמנו, מבודדים כביכול את מקום הקללה שלא תגיע אליו לבדו ולא לסביבתו, נמצא א"כ שע"י נתינת עיני החכמים מקיימים את העונש המגיע לו ומצמצמים אותו לו לבדו. והשומע ואינו מנדה, הריהו שותף עמו וא"כ הוא עצמו ראוי גם כן לקללה ועל כן ראוי לנידוי.

'משמית נפשיה ברישא והדר משמת בר בי רב' – שמשום כבוד תורה היה קשה בעיניו לנדותו, לכך היה מנדה עצמו תחילה [לכפרה, שלא יענש על כך. תוס']. או גם כדי שלא יתעצל וישכח מלהתיר.

'שרי לנפשיה והדר שרי ליה' – יבוא זכאי ויכפר על החייב (עפ"י תוס' ורא"ש. ובנמו" משמע שהיה מתיר לעצמו בצנעה בביתו כדי שלא יצטער אותו ת"ח, ועדיין לא היה מתיר נידוי ת"ח עד לאחר זמן).